

„AZT A FÁKLYÁT VINNI KELL”

Tettek ideje. Lakhatási mozgalmak a 20. században. Életmód és társadalmi mozgalmak a modernitásban 3.

Kassák Múzeum, Budapest
2017. január 26 – április 2.

Huszonkét éves vagyok, egyetemista. A lakhatásom valamilyen módon mindig megoldott volt, éltem a szüleim tulajdonában lévő lakásban, majd Budapesten albérlétem is. Most egy szakkollegiumban lakom, mert az albérlétem nem tudtam volna tovább fizetni. Ehhez hasonló leírásokkal mutatkoztak be a *Tettek ideje. Lakhatási mozgalmak a 20. században* című kiállítás létrehozói is a Kassák Múzeumban.¹ Közülük nem is egynek a lakhatása megoldatlan probléma: valamilyen módon lakhatási szegénységben él – hajléktalan, a házában nincs áram, fűtés, folyóvíz – vagy nehézkesen tudja fenntartani lakását, albérlését. A Közélet Iskolája² oktató- és kutatóközpont által készített *részvételi akciókutatásnak*³ pontosan ez volt a lényege: olyan emberek vegyenek részt a lakhatási mozgalmak és problémák feltárásában – a századfordulótól napjainkig –, akik maguk is nehézségekkel küzdenek ezen a téren. Azok beszéljenek a hozzájuk hasonló helyzetben élőkről, akik kellő rálátással, tapasztalattal és érzékenységgel tudnak viszonyulni a témához. A kiállítás a 20. század Budapestjére fókuszál: a század elején, a város peremterületein lévő kunyhók és barlanglakások vagy az 1956-os forradalom után lezajlott tömeges lakásfoglalások, majd a bérlőmozgalmak történetétől kezdve a szocializmus alatt kiépült munkásszállók problémáin és a lakótelepi lakóközösségek bármilyen önszerveződő tevékenységén át egészen a hajléktalanság a rendszerváltás idején „láthatóvá” váló (rongyos forradalom) – és azóta is folyamatosan jelenlévő – problémáig.

„nem az összes csak a nagyja aki túri aki hagyja aki túrte aki hagyta nem az összes csak a nagyja...”⁴

1 A kiállítás létrehozói a Közélet Iskolája részéről: Csécsai Ilona, Csengei Andrea, Palotai Magdolna, Szombathy Károly, Udvarhelyi Éva Tessa; a Kassák Múzeum részéről: Csatlós Judit, Óze Eszter. Design: Thury Lili | <http://www.kassakmuzeum.hu/index.php?p=kiallitas&id=235>;
2 <http://www.kozeletiskolaja.hu/>
3 <http://www.kozeletiskolaja.hu/page/tettek-ideje-kiallitas>
4 A szövegben megjelenő idézetek Erdős Virág *Van egy ország* című verséből származnak.

Három nézőpont megállapításait összeolvasva rekonstruálhatjuk a magunk számára is, hogyan írt történelmet az *érintettek* közösége és *szövetségeik* változó összetételű csoportja, valamint a kor *szociálpolitikája*. Ezek a nézőpontok képezik a kiállítás designjának gerincét is: letisztult grafikus elemek vezetnek körbe minket a két kiállítóteremben. A design meghatározó része – „alapja” – az idővonal, amelyen a fontos események szerepelnek, valamint a nyilatkozatokon megjelenő „eligazító” sávok, amelyek színeikkel jelzik az általuk képviselt nézőpontot. Nem túlzok, ha azt mondom, hogy ezek közül az érintettek nézőpontja a legfontosabb: a *kék* sávval jelzett szövegek az idővonalon a meghatározóbb önszerveződéseket, mozgalmakat jelzik, a képek mellett pedig azok megjegyzéseit olvashatjuk, akik maguk is lakhatási szegénységben élnek. A *pirossal* jelölt szövetségek támogatták az említett mozgalmakat, vagy munkásságuk során nagyobb hangsúlyt fektettek a társadalmi érdekképviselés ezen részeire is. S végül *sárga* színnel jelennek meg az idővonalon azok a szociálpolitikai intézkedések vagy tendenciák, amelyek a budapesti lakásviszonyokat bármilyen módon befolyásolhatták az adott korban.

A Közélet Iskolája és a Kassák Múzeum együttműködésével létrejött alapos kutatómunka megjelent a múzeum falain is: a terek nyilatkozatokkal, újságcikkkel, fotókkal és hétköznapi tárgyakkal teltek meg. Különösen izgalmasak a rongyos forradalomról készült riportok, vagy a lakásfoglalók interjúból készült hangjáték: a változatos formák és médiumok használata mozgalmassá, s ugyanakkor több nézőpontot keresztül teszi megközelíthetővé a jórészt dokumentációkból álló kiállítást.

Számos dokumentumból kiérezhető az önszerveződés, az érdekképviselés, a „közösségiség” ereje, illetve az ebből fakadó büszkeség. Egyik kedvencem volt például a ferencvárosi Kiserdő kunyhóközösség egyoldalú lapja a múlt század húszas-harmincas éveiből, amelyben tájékoztatták egymást ételosztásról, csoportos foglalkozásokról, de folyamatos információkat osztottak meg a szociálpolitika aktuális, őket érintő határozatairól is. A kiállítás több olyan, ehhez hasonló dokumentumot is felvonultat, amely a lakóközösségek szervezett együttélését segítette, vagy akár felszólította annak tagjait az érdekképviselésben való részvételre. Az egyik legérdekesebb tárgy egyértelműen a pattogatott kukorica készítő gép, de ennél is érdekesebb, ahogy kirajzolódik ennek a különös tárgynak a közösség életében betöltött szerepe, mint egy biztos találkozási pont a környéken lakók számára.

Nagyon fontos visszatérni a *büszkeség* szóra. Hiszen a kiállítás folyamatosan „emelegetett poklokat” mutat meg azoknak is, akik el se tudják képzelni az ilyen fokú, mélységű nyomort, de azok számára is, akiknek így telnek a hétköznapijaik. Mindkét nézői alapállás esetében lényeges, hogy láthatóvá váljon a lakhatási szegénységben élők nyomorában az *emberség*. Ezt pedig nem lehet megmutatni, átérzhetővé tenni sem a szegénység esztétizálásával, sem pedig a folyamatosan elidegenítő nyomorábrázolásokkal, a szenvedő arcokkal. Több képhez is társul egy-egy érintett rövid leírása: miért fontos számára az adott fotó, mit lát benne. Ezek a sorok nem sajnálkozóak vagy megvetőek: *elbeszél*ik a képeken látható egyszerű életet. Az érintett tekintete érzékenyebben lát(tat)hatja a megjelenített tartalmak részleteit és az azokban rejlő jelentéseket, azt, ami különbséget tesz nyomor és nyomor között. Lehet, hogy nem mindenkinek szembe-tűnő a földbe vajt barlangok falán a szentkép, vagy asztalán a terítő. Akár egy WC tartály is fontos szerepbe kerülhet a múzeumi falra applikálva: jelezve, hogy mennyire vált meghatározóvá ezek teljes cseréje egy lakóközösség számára. Sajnos az eredeti tárgyak, amelyek tanúbizonyítást tehetnének, a történelekről nem maradtak fent, így a kölcsönzött muzeális értékű tárgyak – mint a pattogatott kukorica gyártó gép vagy a barlanglakásbeli spirítuszfőző – csak szimbolikus szerepben jelenhettek meg a kiállítóterben.

A mozgalmak történelmi beágyazásán keresztül ismerjük meg a problémák, nehézségek okait, a szerveződések eszközeit és eredményeit is. A társadalmi rend felbomlása a háborúk idején, a munkanélküliség, a lakásárak és lakbérek emelkedése mind-mind befolyásolják a városi tér átalakulásait. Ezek a „mozgások” nem feltétlenül a város nyilvános tereiben valósulnak meg (adott esetben tüntetés vagy térfoglalás formájában): a negyvenes-ötvenes években például tömegek költöztek be a politikai változások, események miatt megürült lakásokba.

A kiállítás számtalan olyan eszközt sorol fel, mutat be, amelyek révén az érintettek – a legkülönbözőbb történelmi szituációkban – képviselhették érdekeiket, megkönnyíthették helyzetüket. Különösen fontos és hasznos ezeknek az emlékeknek, konkrét helyzetekre adott válaszoknak, alkalmazott eszközöknek a felelevenítése, mivel a mai környezetben is felhasználható megoldási módokat, mozgalmi-szerveződési lehetőségeket mutatnak be. Az elégedetlenség kifejezésére nem csak a tüntetés és a petíció létezik: jelentős eredményeket lehet elérni közösségi munkával, bojkottal és tudatos médiahasználattal is. Minden szempontból kiemelt szerepet játszik az idő és a tér: meglepően sok időt lehet – és kell – eltölteni a két kiállítóteremben: ahhoz, hogy minden részletet be tudjunk fogadni, több órára is szükség lehet. Számos esetben, időben és térben is nagyon konkrét – budapesti helyszíneken zajló – események összefoglalóit kapjuk, ezért is tartom meglepőnek, hogy nem készült el egy olyan térkép a munka során, ami pontosan jelzi, hol is helyezkedtek el azok a kiemelt barlangfalvak, lakótelepek vagy bérházak, amelyekről szó esik. Ezek gyakran olyan helyek, amelyeket még a tósgyökeres budapestiek se tudnának elhelyezni egy térképen: ahhoz képest, hogy mennyire

valóságosak, a hétköznapi emberek fejében sokszor mégis valami-féle nagyon távoli helyként jelennek meg, miközben gyakran előfordul, hogy lépteink épp ezeknek a lakhatási mozgalmak terein visznek keresztül a mai városi környezetben.

„van egy város ahol élek ahány test épp annyi lélek ahány lélek annyi lom is utcára tett fájdalom is itt egy kiságy ja de édi ott egy ülve alvó dédi...”

Egy olyan Budapesten élünk jelenleg, ahol nap mint nap találkozunk – gyakran ugyanazokkal a – hajléktalan emberekkel: rutinaink – a felszínen – megegyeznek, keresztezik egymást. Problémáink azonban – nagy valószínűséggel – szinte beláthatatlan távolságra esnek a mieinktől. Egy olyan Budapesten élünk, ahol éjszakára lezárják az aluljárókat, hogy ne tudjanak ott aludni azok, akik pár fokkal melegebb éjszakai hajlékra vágynak. Ahol a hatalom bűnnek kiáltja ki az „életvitelszerű utcán tartózkodást”, ahol a média még egyet rúg azokba, akik már így is földönfutók. Egy hangfelvételen Nagy Bandó András maga olvassa fel az Iványi Gábor által készített, a rendszerváltáskorabeli „rongyos forradalomról” szóló interjút.⁵ Megdöbbenjen jegyzi meg, hogy akár ma, 2017-ben is ugyanezt állíthatta volna: „Az egész ország egy nagy hajléktalanügy, és nem fogják megoldani, ha nem látják testközelségből.” Miközben épp ennek a megmozdulásnak köszönhető a hajléktalanellátó rendszer kiépülése (többek között a hajléktalan szállók, éjjeli melegedők létrehozása), a szociálpolitika

5 Iványi Gábor: *Hajléktalanok*, 1997, <http://mek.oszk.hu/05000/05054/05054.htm#5> (Utolsó letöltés: 2017. június 17.)

Tettek ideje. Lakhatási mozgalmak a 20. században. Életmód és társadalmi mozgalmak a modernitásban 3. (részlet a kiállításból) © Fotó: Gál Csaba

